

TEMSİL KRİZİ TARTIŞMALARINA BİR KATKI:
22. DÖNEM TBMM'NDE YAPILAN BİR ALAN
ARAŞTIRMASININ SONUÇLARI IŞIĞINDA TÜRK SİYASAL
YAŞAMINDA DEMOKRATİK TEMSİL İLKESİNİN
GÖRÜNÜMÜ

Yusuf TEKİN*

Sabri ÇİFTÇİ**

Özet

Bu çalışma, demokrasinin temel öncüllerinden birisi olan temsil kavramı üzerine odaklanmıştır. Çalışmada önce temsil kavramının niteliğine ilişkin bazı teorik bilgiler verilmiştir. Ardından konu ile ilgili iki önemli kurum parlamento ve siyasi partilerin temsil açısından taşıdığı önem üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ikinci kısmında ise bu teorik bilgiler çerçevesinde 22. Dönem TBMM'nde yapılan bir alan araştırmasının sonuçları sunulmuştur. Çalışmada özetle Türkiye'de eğer bir temsil krizi varsa, bu krizin seçim sisteminin siyasi partilerin parti içi örgütlenme süreci ve iç işleyişi ile de ilintili olduğu gösterilmiştir. Bu hipotez milletvekillerinin adaylık süreci, yeniden seçilme ve temsil ile ilgili verdikleri cevaplardan oluşan verilerle desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Temsil, Parlamento, Siyasi Partiler

Abstract

This study examines representation as an important prerequisite of democracy. Following a theoretical account of the concept, the notion of representation is explained as it relates to the parliament and political parties. The second part of the study is devoted to reporting survey data collected during the 22nd term of the Turkish Grand National Assembly (TGNA). The paper argues that, the so-called *representation crisis* is associated with the organizational structure and the inner working of parties as much as it relates to the electoral system. This hypothesis is supported by data concerning the candidacy, re-election and representation.

Key Words: Representation, Parliament, Political Parties.

---

* Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

** Dr., Florida State University.

Giriş

Doğrudan demokrasi idealinin imkansızlığının zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkan temsili demokrasi kavramının kuşkusuz en önemli niteliklerinden birisi “temsil”dir. Temsil sisteme meşruluk kazandıran hayati bir unsurdur aynı zamanda. Hal böyle olunca, mevcut siyasal yapıların demokratik konumlarını temsil düzeylerine göre ayırmak mümkündür. Türkiye’de 1982 Anayasasının yürürlüğü girmesinden sonra gerçekleştirilen hemen tüm seçimler sonrasında ve özellikle de 3 Kasım 2002 seçimlerinin hemen akabinde oluşan parlamento aritmetiği için olmak üzere, sıklıkla parlamentonun temsil düzeyi ile ilgili değişik tartışmaların yapıldığı gözlenmektedir. Bu tartışmalarda siyasal iktidarların ya da parlamentoların yeterli temsil düzeyine sahip olmadıkları gerekçesiyle meşru olup olmadıklarına dair ısrarlı vurgular dikkat çeker.

Fakat bu tartışmada ihmal edilen ya da ez azından göz ardı edilen bir diğer gerçek de temsil kavramı ile ilgili olarak siyasal partilerin de en az parlamentolar kadar önemli olduğudur. Bu gerçeğin doğal bir sonucu siyasal partilerin de “bir temsil krizi” içinde olup olmadığıdır. Ayrıca parti içi düzenlemeler ve kuralların, aday belirleme süreçlerinin bu türden bir krizi derinleştirip derinleştirmede önemli olan ikinci bir husustur. Bize göre şu an eğer Türkiye’de bir temsil krizinden söz etmek mümkünse, bu kriz siyasal partiler için de geçerlidir.

Aşağıdaki çalışma bu temel sorunsaldan hareketle, demokratik siyasal yapılar açısından temsil kavramının önemi ile parlamento ve siyasal partilerin temsil fonksiyonu tartışmalarından hareketle, 22. dönem TBMM’nde yapılan bir alan araştırmasının sonuçları ışığında son günlerde sıkça yaşanan bu temsil krizi üzerinde bir değerlendirme yapmayı amaçlamaktadır.

1. Temsil Kavramı

Teorik olarak insanların siyasal yaşama doğrudan katkıda bulunmalarının imkansızlığının bir sonucu olarak ortaya çıkan “temsil” kavramının kelime anlamı Türkçe sözlükte; “birinin ya da topluluğun adına davranmak, belirgin özellikleri ile yansıtmak, sembolü olma simgeleme”(Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, c. 2, s. 1451) şeklindedir.

Siyasal anlamda ise, bireylerin kendi adlarına karar vermek üzere görevlendirdikleri kişi ya da kurumları ifade eder. Demokratik yapılarda siyasal anlamda temsil açısından iki önemli kurumdan söz etmek mümkün: Parlamento ve siyasal partiler. Bu iki kurum hem siyasal iktidarların belirlendiği odaklar ve hem de siyasal temsilin gerçekleştiği kurumlardır.

1.1. Temsil ve Parlamentolar

Yasaları yapmak, değiştirmek ve kaldırmak şeklinde ortaya çıkan yasama süreci ve siyasa oluşumunu etkileme ve denetleme işlevi parlamentoların en önemli iki fonksiyonu olarak kabul edilebilir. Parlamantonun bu işlevlerini yerine getiren parlamenterler ise halk adına hareket eden birer temsilci konumundadır. Öte yandan parlamenterler bu iki fonksiyonu eş zamanlı olarak yerine getirirken halk ile yöneticiler arasında bir “güvenlik sübabı” oluşturarak siyasal sistemin iki önemli tarafı arasında gerilimi azaltma yoluyla sistemin meşruluğuna katkıda bulunmaktadır¹. Kuşkusuz parlamentolar için güvenlik sübabı işlevi temsil niteliğinden kaynaklanan bir sonuçtur. Parlamentolar; demokratik bir toplumda doğrudan seçimlerle işbaşına gelmiş üyelerden oluşan ‘temsil’ organları olmaları, demokratik yapı içinde yasa ve siyasa oluşturmanın temel organı olma fonksiyonuna sahip olmaları ile örgütlenme ve süreçler açısından sahip olduğu değişik konum gibi

---

¹ Bu konuda detaylı bir yorum için Robert Packenham (1970)’a bakılabilir. Packenham parlamentolar ile ilgili bu çalışmasında, bir bütün olarak ele alındığında parlamentoların üç önemli fonksiyonu icra ettiğini söyler. İlk olarak parlamentolar, seçmenlerin lehine olarak idareyi denetlerken parlamento üyeleri de idarede yandaşları ya da seçmenleri için iş takibinde bulunabilirler. İkinci olarak parlamentolar, belli grupların ve bölgelerin çıkarlarını bir araya getirme fonksiyonunu yerine getirirler. Üçüncü ve son olarak parlamentolar, seçmenlerin görüşlerini ve tercihlerini ifade ederek veya bunları hükümete ileterek bir nevi “güvenlik sübabı” fonksiyonunu yerine getirir ve demokratik sistemi meşrulaştırırlar. Norton da (2002) yukarıda anılan “güvenlik sübabı” fikrini biraz daha genişleterek, bunu kurumsal (parlamento) düzeyden bireysel düzeye (parlamenter) taşır. Sistemden rahatsız, kızgın veya memnuniyetsiz vatandaşlar sıkça parlamenterlere mektup yazarak, onları telefonla arayıp, hatta onları ziyaret ederek isteklerini dile getirip kendilerini rahatlatırlar. Bu örneklerde parlamenterler, Norton’un deyimi ile “pasif” şekilde bir güvenlik sübabı fonksiyonu icra etmektedirler. Yine parlamenterler, bazı durumlarda ise daha aktif bir tavır takınabilir ve vatandaşlara cevap vererek veya onların sorunlarını bakanlar ve bürokratlar aracılığıyla takip ettirerek sistemi meşrulaştırıcı ve içselleştirici misyonlarını daha da artırabilirler. Yine aynı şekilde bazen de destekçileri ile ilgili faaliyetlere katılarak veya seçim bölgelerini ziyaret ederek, vatandaşlar ile siyasal sistem arasındaki iletici rollerini yerine getirirler.

nitelikler nedeniyle diğer siyasal ve yönetsel kurumlardan farklı bir görünüm arz etmektedirler (Olson, 1994:3).

Bu farklılıklar arasında “temsil” organı olma niteliği hem parlamentolar için bir varlık sebebi olmakta, hem de parlamentoları diğer kurumlardan ayırt eden en önemli farklılık olarak dikkat çekmektedir. Bu noktada ise temsil kavramına atfedilen anlam ön plana çıkar. Kavrama yüklenen değişik anlamlara göre parlamento kavramı da çok farklı boyutlar kazanacaktır. Hanna Pitkin (1967), temsili dört farklı anlamda ele alır: “Temsil edilen (re-presented) bir kişi ya da organın faydasına sonuç doğuracak bir eylem veya işlemde bulunmak”; “özgür ve adil seçimlerle işbaşına gelmiş bir bütün olmak”, “bir grup insan ya da belli bir sınıfın üyelerini tanımlamak” ve son olarak “sembolik temsil (cumhurbaşkanının devletin bütünlüğünü temsil etmesi gibi)”. “Temsil” kavramına yüklenen bu anlamlar arasından özellikle ilk ikisi parlamentolarla ve onların yerine getirdiği temsil niteliği ile doğrudan ilgilidir.

İngiliz Avam Kamarası üzerine önemli çalışmaları bulunan Norton da benzer bir biçimde kavramı *genel* ve *özel* temsil olmak üzere iki şekilde tanımlar (1981, 2002). Norton’un burada genel temsilden kastı parlamentoyu oluşturan üyelerin bir bütün olarak halkı temsil ettiği durumdur. Bu tür temsil biçiminde ulusal düzeyde yer alan genel tercihlerin siyasa oluşturmaya yansıtılması esas alındığı için genel politik düzlemde daha etkin bir konumda bulunan ulusal siyasal partiler ağırlık kazanmaktadır. Bir başka deyişle, genel temsil bölgesel veya özel çıkar temsilinden ziyade, genel eğilimlerin ulusal düzeyde temsil edildiği ve partilerin seçimlerden siyasa oluşturmaya uzanan süreçte merkezi bir rol oynadığı temsil durumunu anlatır. Özel temsil ise parlamenterlerin belli bir grubu ya da çıkarı temsil ettiği duruma işaret eder. Bu temsil biçiminde, seçim bölgesindeki seçmenlerin ya da herhangi bir üyenin seçilmek için desteğini aldığı özel grupların istekleri ve parlamenterlerin bu isteklerin tatminine yönelik çabaları belirleyici olmaktadır.

Temsil ile ilgili bu tanımlar önemli imalar içermektedir. Parlamento kavramının ve parlamentoların gelişim tarihi incelendiğinde bu kurumun ilk ve en önemli fonksiyonu olarak Pitkin’in temsil tanımında vurguladığı “bir beden” imgesi dikkat çekmektedir. Günümüzde de parlamento

denildiğinde, çoğu kez yasama süreci ve siyasa belirleme işlevinden önce, akla ilk gelen husus temsil olmaktadır.

Temsil tanımlarının çağrıştırdığı ikinci husus ise; kavramın sağlıklı bir biçimde işlerlik kazanabilmesi açısından parlamento üyelerinin hem sayıca çok ve hem de çok değişik coğrafi bölgelerden seçiliyor olmasının gerekliliğidir. Tek bir bireyin ya da küçük bir grubun tüm ülkeyi temsili zor olacağından, yaygın bir coğrafyadan seçilen çok sayıda temsilci temsil (representativeness) ilkesinin gücünü teyid etmektedir.²

Günümüz dünyasında temsil olgusu, modern demokrasilerin uygulanabilirliği bakımından zorunlu görünmektedir. Bu anlamda modern demokrasinin egemen veya mümkün olabilen tek formu “temsili demokrasi” olarak karşımıza çıkmaktadır. Andrew Heywood’a göre “demokrasinin sınırlı ve dolaylı bir şekli” olan ve bazen “seçmen vekaleti” fikriyle ifade edilen temsili demokrasi, “yönetenler ve yönetilenler arasında güvenilir ve etkili bir bağlantı tesis edilmiş ise demokratiktir” (2002: 70). Yine Heywood’a göre temsili demokrasinin gücü aşağıdakilerden gelir:

- “Demokrasinin uygulanabilir bir şeklini sunmaktadır (zira halkın doğrudan katılımı sadece küçük topluluklarda mümkündür)
- Sıradan vatandaşları karar-verme yükünden kurtarır, böylece siyasette işbölümünü mümkün kılar.
- Hükümetin daha iyi eğitilmiş, daha fazla bilgi sahibi ve daha tecrübeli olanların elinde bulunmasına imkan verir.
- Sıradan vatandaşları siyasetle mesafeli tutarak ve onları uzlaşma teşvik ederek istikrarı mümkün kılar” (2002: 70).

Temsili demokrasi uygulaması, kurumsal anlamda bireylerle temsilcileri arasındaki vekalet ilişkisinin bir ürünü olarak parlamentolara ihtiyaç göstermektedir. Yukarıdaki tanımların ortaya çıkardığı ve parlamentoları demokratik siyasal yapıların diğer organlarından ayıran başka bir özellik ise; parlamentonun kavramın özü gereği çoğulcu bir kurum olmasıdır. Halkın temsilcileri olarak seçilen parlamenterler seçildikleri anda parlamento üyeleri olarak bir eşitlik durumu içine

---

² Bilindiği üzere coğrafi bölgeler esasına dayalı temsil kavramı İngiliz parlamentosunun gelişim tarihi içinde ortaya çıkmış bir olgudur (Loewenberg ve Patterson, 1979).

girmektedirler. Kabinede başbakan ve bakanlar arasındaki asimetrik yetki ve güç dağılımının aksine, parlamenterler, en azından teorik anlamda birbirlerinin eşiti olarak temsil görevlerini yerine getirir (Olson, 1994:86). Şüphesiz bu teorik eşitlik durumu, siyasal partilerin parlamento içindeki örgütlenmeleri ve gücü dikkate alındığında siyasal pratikte çok anlamlı gözükmemektedir. Fakat bu durum teorik olarak bütün parlamenterlerin temsil mekanizması içinde eşit nitelikte oldukları gerçeğini değiştiremez.

Temsil tanımlarının ima ettiği son husus ise parlamenterlerin genel temsil ile özel temsil arasında kendilerini nasıl gördükleri sorunudur. Pratikte parlamenterlerin çoğunlukla bu iki temsil ayırımı arasında denge kurmaya çalıştıkları gözlenmektedir. Parlamento üyeleri, genel tercihlerin ve çıkarların ulusal düzeyde temsilcisi olmak durumundaki siyasal partilerine göstermek zorunda oldukları sadakat ile kendi seçmenleri veya kendilerini destekleyen grupların çıkarlarının takipçisi olmak durumları arasında sıkışmış bulunmaktadır. Bir parlamenterin siyasal başarısı bu iki tutum arasında oluşturabileceği denge ve uzlaşa ile ölçülebilir (Norton, 2002:101).

1.2. Temsil ve Siyasal Partiler

Siyaset Bilimi literatüründe siyasal partilerin işlevleri ile ilgili olarak; siyasal görüş ve çıkarların bağdaştırılması, siyasal kadroların oluşturulması, iktidarın kullanılması ve denetlenmesi, siyasal sosyalleşmenin sağlanması gibi hususlar sıralanır. Bunlara ek olarak, siyasal partiler, seçimlerin ulusal düzeyde örgütlenmesini ve rekabeti olanaklı kılarlar, farklı bireysel tercihlerin toplamlarını yansıtan kurumlar olarak seçmenlere farklı alternatifler sunarlar. Seçimlerden gerçekleşmesinden sonra ise halkın tercihlerini parlamento ve hükümet düzeyinde hayata geçirirler. Her iki aşamada da siyasal partiler kendi üyeleri arasında güçlü bir iletişim kurarak bireyler için seçimlere katılma ve siyasa oluşturmaya katkıda bulunma imkanı sağlarlar. Ayrıca siyasal partiler ulusal düzeyde örgütlenmiş olmanın sunduğu imkanlarla, seçimlerde yarışmak isteyen kişilerin hem kampanya maliyetlerini (zaman ve para bakımından) azaltırlar ve hem de seçilme şanslarını artırırlar (Cox ve McCubins 1993). Kuşkusuz bunların tamamı demokratik siyasal yaşamın devamı için can alıcı etkinliklerdir. Fakat siyasal partilerin tüm bu işlevlerini yerine getirme nedeninin “temsil”

kavramı olduğu da unutulmamalıdır. Muhakkak ki siyasal partiler de tüm bu işlevlerini “demos”un temsilcisi olarak gerçekleştirmektedirler. Bu nedenle iktidar veya muhalefet olsun tüm siyasal partilerin bu hususu göz önünde bulundurmaları gerekir.

Sürekli parlamentolar ve parlamenterler için tartışma halinde bulunulan ve gündemde olan “temsil”in siyasal partiler için de ciddi bir sorun olduğu ihmal edilmemelidir. Nitekim hem anayasalar ve hem de siyasal partiler ile ilgili kanunlar, bu sorunu önlemeyi amaçlayan düzenlemeler getirmişlerdir. Örneğin 1982 Anayasasının siyasal partilerin uyacakları hususları düzenleyen 69. maddesinin 1. fıkrasındaki “siyasal partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur” hükmünü ve 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanununun siyasi partiler ile ilgili yasakları sayan 78. maddesinin b fıkrasındaki “Bölge, ırk, belli kişi, aile, zümre veya cemaat, din, mezhep veya tarikat esaslarına dayanamaz veya adlarını kullanamazlar” ifadesini bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

Siyasal partilerin “temsil” ilkesinin gereklerine uygun davranıp davranmadıklarına ilişkin tartışmaya konu olarak iki önemli nokta dikkat çeker. İlk olarak, siyasal partilerin parti içi örgütlenmelerindeki görev dağılımlarında ve bu görevler için yarışma ortamlarında temsil kavramının anlamına uygun davranılması gerekir. İkinci bir boyut olarak da siyasal partilerin seçimlerde halkın temsilcisi olarak seçilmek üzere kendi listelerinden aday olmak isteyen kişiler arasından parlamenter adaylarını tespit ederken uyguladıkları yöntemler ve tekniklerin yerinde olması gerekir. Öte yandan siyasi partilerin seçimler sonrası oluşan parlamentoda “temsilci”ler ile parti arasında kurulmasını arzuladıkları ya da planladıkları ilişki konusundaki yaklaşımları bu çerçevede önem taşır. Bu bağlamda Türkiye’de özellikle son yıllarda yoğun bir tartışma konusu olan genel seçimler sonrası oluşan parlamento yapısının temsil açısından yaşadığı ileri sürülen sorunların yıllar boyu siyasi partiler için de yaşandığı da su götürmez bir gerçektir.

Parlamentar kariyerin aday adaylığı, adaylık ve seçime katılmadan oluşan üç aşamalı bir süreç olduğu kabul edilebilir (Hibbing,1994; Norris, 1997).³ Amerika ve Avrupa ülkeleri parlamento üye adaylığı üzerine yapılan çalışmalarda aday olma, seçilme ve parlamenter olarak çalışma süreçlerinin her üçünün de siyasal kariyer olgusunun farklı aşamaları olarak kabul edildiği göze çarpmaktadır. Yani aday adaylığı ile başlayan süreçten itibaren siyasal kariyerin başladığı kabul edilebilir. Hal böyle olunca Türkiye şartlarında siyasal kariyerin büyük oranda partilerin tekelinde bulunduğunu kabul etmemiz gerekir. Bunun doğal sonucu, siyasal partilerle “uyumlu” çalışmayan kadroların siyasal kariyerleri veya kariyer yapma arzularının siyasal partilerin yerleşik kadroları tarafından doğal bir “seleksiyona” tabi tutulmalarıdır.

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 37. maddesi aday belirleme süreci ile ilgili olarak emredici bir düzenlemeye gitmemiş ve bunun yerine serbest, eşit, gizli oy açık tasnif esaslarına göre olmak koşulu ile bunu siyasal partilerin inisiyatiflerine bırakmıştır. Siyasal partiler de kanunda belirtildiği üzere bu konuyu tüzüklerinde düzenlemişlerdir. Parti tüzüklerinde konu ile ilgili düzenlemeler incelendiğinde kanuna uygun olarak siyasal partilerin aday belirlemede ön seçim, teşkilat yoklaması ve merkez yoklaması yöntemlerini kullanacakları belirtilmiştir. Fakat bilindiği üzere, hemen tüm siyasal partiler adaylarını genel merkez organlarının ve son tahlilde parti liderinin tespit edip onayladığı kişiler arasından seçmektedir. Bu konu kanaatimizce siyasal partiler için önemli bir temsil ve dolayısıyla demokratik meşruluk krizi meydana getirmektedir. Siyasal partiler parlamento içindeki temsil krizi kadar kuşkusuz bu sorununun çözümü için de çaba sarf etmelidirler.

Konunun ikinci boyutu “temsil”ci olarak parlamentoya giren parlamenterin partisi ile temsil etmek konumunda bulunduğu kitle arasındaki sıklıkla gündeme gelen ikilemde belirginleşmektedir. Bilindiği üzere özellikle Türkiye gibi katı bir parti disiplinin bulunduğu siyasal yapılarda, parlamenter ya da parti üyesi parti politikaları, parti çıkarları,

---

³ Parlamenter kariyerin başlangıcı olan siyasal partilerin adaylarını belirleme sürecine ilişkin ABD ve Avrupa ülkelerinden örnek incelemeler için şu kaynaklara bakılabilir. Matthews 1984, Wahlke vd. 1964, Jacobson ve Kernell 1981, Adams ve Squire 1997, Fiorina 1977, Mayhew 1974, Moncrief 1999, Norton 1980, Searing 1994, Norris ve Lovenduski 1995, Patzelt 1997, Saalfeld vd. 1997, Hoecker 1994, Eliassen ve Pedersen 1978, Liebert ve Cotta 1990, Kim ve Patterson 1987, Norris ve Lovenduski 1995.

seçim çevresinin çıkarları ve ülke çıkarlarının çatışması durumunda sıkıntılı bir süreç yaşayabilmektedir. Özellikle iktidar partisi üyesi olan parlamenterlerin çoğunlukla bu üç seçenek arasında bir ikileme karşı karşıya oldukları gözlenir. Demokratik sistemin özünde farklı tercihlerin siyasalara yansması esas olduğundan, parlamentoda temsilci olarak bulunan kişilerin bu tercihleri yansıtacak yönde davranışlar sergilemesi gerekir. Kuşkusuz burada temsilcinin davranışlarına yön veren ana güdü, yeniden seçilme isteğidir. Fakat, dikkatlerden kaçmaması gereken bir nokta da, her bir üyenin yeniden seçilme şansının kısmen kendi seçmenlerine ve büyük ölçüde de siyasal partilerin merkez karar organlarına bağlı olmasından dolayı, yeniden seçilme isteğinin, parlamenterleri bir yandan periyodik seçimlerin olası kıldığı “seçmene karşı sorumluluk”, bir yandan da siyasal partilere bağımlılığın dayattığı “parti liderlerine sadakat” duygusu arasında bırakmakta olduğudur.⁴ Bu durumun her zaman bir gerilim veya çatışma yaratması beklenmemelidir. Bilakis, bu durum bazen, parlamentoları ve parlamenterleri hükümet ile halk arasında aracı konuma sokarak bir meşruluk zemini oluşturabilir.

Parlamento-seçmen, parlamento-hükümet (siyasi partiler) biçiminde formüle edilebilecek bu iki uçlu ilişkinin açılımı önemlidir. Yasama-yürütme ilişkileri demokratik sistemlerde, anayasal teoriğin siyasal pratiğe dönüştüğü bir alanı ifade eder. Bu ilişkilerin çoğu zaman siyasal partiler ekseninde belirlendiği düşünüldüğünde, siyasal partilerin gerek parlamento içinde ve gerekse parlamento dışındaki “temsil” açısından konumlarının önemi de daha belirgin olarak ortaya çıkar.⁵ Siyasal partiler sistem açısından önemli işlevler yerine getirmelerine rağmen, çoğu zaman kendi konumlarını ve çıkarlarını koruma güdüsüyle hareket eden yerleşik kadroların hem parti içindeki örgütlenmede hem de parlamento ve hükümet düzeyindeki örgütlenmede güçlenip, tekel düzeyinde güç sahibi oldukları gözlenir (Cox ve McCubins 1993:95). Burada gözden kaçmaması gereken nokta, kontrol tekeli sıfatını kazanan parti örgütünün, üyelerini disipline etmek için çeşitli ceza ve ödülleri kullanma yetkisini de elinde bulunduruyor olduğudur. Partiye sadakatsizliğin ihraca varan cezası olabileceği gibi, sadakatin de komisyon üyeliklerinden bakanlık

⁴ Siyasal partilerin demokrasilerde ve özellikle parlamenter siyaset bağlamında önemli rolleri için bkz. Cox (1987) ve Cox ve McCubins (1993).

⁵ Aslında sadece yasama-yürütme ilişkilerinin değil, demokratik sistemin işleyişinin de büyük ölçüde siyasal partiler ekseninde anlaşılması mümkündür (Lipset ve Rokkan 1967).

dağılımına varan ödüllendirme biçimleri ortaya çıkabilmektedir. Fakat, en etkili ve en yaygın ödüllendirme ve cezalandırma aracı, seçimlerde aday belirleme süreci olarak göze çarpmaktadır.

Seçimler sonucunda parlamentoya üye olarak katılan parlamenterler ise, bir yandan destekçilerini memnun etmeye çalışırken, bir yandan da parti liderleri ile iyi ilişkiler geliştirmek isteyeceklerdir. Hatta bunu bir zorunluluk olarak görecektirler. Parti liderlerinin ve hükümetin tercihleri ile temsilcilerin tercihleri (dolayısıyla halkın tercihleri) uyumlu olduğu zaman parti disiplinini sağlamak çok zor olmayacaktır. Bu durum, Özbudun'un partilerde homojenlik şeklinde tarif ettiği ve parti üyelerinin tercihlerinin büyük ölçüde benzeştiği duruma tekabül eder (1970). Halk nazarında popüler olmayan yasaların ve siyasaların oluşması sürecinde ise, parlamenterler yürütme ile çatışma içine girebilirler. Özellikle hükümet içinde yer alan partilerin liderleri parti disiplinini sağlamak için çeşitli ödül ve ceza yöntemlerine daha yoğun olarak başvurmak durumunda kalmaktadırlar. Komisyon üyeliklerine seçirme ve kabinede görev verme gibi hükümete tanınmış imkanların dağıtımını ve seçim listelerinde ön sıralarda yer vermek gibi ödüller yoluyla parlamenterler, hükümetlerin geçirmek istedikleri yasaları onaylamak ya da hükümetin politikaları doğrultusunda görüş belirtmek durumu ile karşı karşıya bırakılmaktadır. Hatta ortaya çıkan uyuşmazlığın büyüklüğüne göre, yürütme organının erken seçim tehdidi ile parlamenterleri kendi arzusu lehinde oy kullanmaya zorlayabilmeleri dahi mümkündür (Huber 1992:66).

Partilerin parlamenterler üzerinde sağlamaya çalıştıkları bu kontrol, ceza ve ödül mekanizmalarının hayatiyet kazandığı organ büyük ölçüde parlamento içi parti örgütlenmesi olarak dikkat çekmektedir. Şüphesiz ki parti grupları yasama-yürütme ilişkilerinin ete kemiğe büründüğü örgütlenmeler olarak düşünülebilir. Hükümetin parti örgütlerini kullanarak parlamenterleri disipline etme gücüne rağmen, nadir de olsa, bazen seçmenlerden gelen baskının çok güçlü olduğu durumlarda, parlamenterlerin parti grubuna ve liderlerine rağmen destekçilerini memnun ederek yeniden seçilme şanslarını arttırabildikleri de görülebilmektedir. Örneğin, İngiltere'de İşçi Partisinin ve Muhafazakar Partinin üyeleri üzerindeki kontrolü 1970'lerde parti sistemini belirleyen ideolojik farklılaşmaların azalması ve temsilcilerin belirsizlik taşıyan

seçimlerde seçilme şanslarını yükseltebilmek için kişisel oylarını artırma isteği ile ciddi ölçüde zayıflamıştı (Norton 1980; Mezey 1994).⁶

2. 22. Dönem TBMM’nde Gerçekleştirilen Alan Araştırmasının Sonuçları

Çalışmanın izleyen kısmı TBMM’nde 22. Dönem milletvekillerine uygulanan bir anket çalışmasının verilerinin değerlendirilmesine ayrılmıştır⁷. Bu kısımda milletvekillerinin seçim çevresini temsil ve siyasal partilerine bağlılık tutumları arasında nasıl bir tercihte buldukları mercek altına alınacaktır.

2.1. Parlamentonun Temsil Niteliği

Modern demokrasilerde siyasal temsil kavramı açısından en önemli kurum hiç kuşkusuz parlamentolardır. Parlamentolar açısından temsili ortaya çıkaran durum ise milletvekillerinin belirlendiği genel seçimlerdir. Bu nedenle parlamentonun temsil niteliği büyük oranda anayasal düzen ve ona bağlı olarak oluşturulan seçim kanunları ile yakından ilgilidir. Ülkemizde bilindiği üzere temsil krizi tartışmalarına neden olan en ciddi husus ise ülke genelinde uygulanan % 10 barajıdır. Anayasanın 67. maddesinin 5. fıkrası ise seçim kanunlarının, “temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde” düzenleneceğini öngörmektedir. Anayasanın bu hükmü dayanak alınarak uygulanan ülke

⁶ Elbette ki bu durumun Tony Blair’in liderliğindeki Yeni İşçi Partisi için geçerli olduğunu söylemek zordur.

⁷ Adı geçen alan araştırması, 2005 yılı Ocak ayı içinde TBMM’nde gerçekleştirilmiştir. Böyle bir alan araştırmasında rastgele örnekleme yoluyla milletvekillerini seçmek için realist değildir. Milletvekillerinin yoğunlukları ve anketlere katılmadaki isteksizlikleri göz önüne alındığında, daha realist bir yaklaşımın mümkün olduğunca katılım oranını arttırmak ve belli kotaları karşılamak olduğu söylenebilir. Bu yüzden çalışmada “elverişlilik örnekleme” (convenience sampling) diyebileceğimiz bir örneklem elde edilmiştir. Anket yöntemi olarak, lisansüstü öğrenim yapmakta olan öğrenciler aracılığıyla yüzyüze görüşme yöntemi uygulanmıştır. Ankete 133 tanesi Adalet ve Kalkınma Partisi ve 69 tanesi de Cumhuriyet Halk Partisi’ne mensup olmak üzere toplam 202 milletvekili katılmıştır. Çalışmanın güvenilirliği açısından %37 oranı yeterince yüksektir. Ayrıca partilere göre AKP’de 66% CHP için %34 katılım oranı gerçekleşmiştir. Bu rakam anketin yapıldığı tarihteki meclis aritmetiğini yansıttığından, örneklemin temsil gücünü arttırıcıdır. Araştırmada ilki milletvekillerinin rol tercihleri ve ikincisi de parlamento içinde gerek seçim sisteminden ve gerekse siyasi parti yapılarından kaynaklanan temsil krizi tartışmalarına milletvekillerinin yaklaşımları olmak üzere iki farklı konu ölçülmeye çalışılmıştır.

barajı çok sayıda partinin ve dolayısıyla bu partileri destekleyen vatandaşların ekonomik, siyasal, kültürel vs talep ve beklentilerinin parlamentoda temsil edilmesine engel teşkil etmektedir. Bu oranın demokratik temsili ciddi bir biçimde zedelediğini düşünenlerin yanında “siyasi istikrar” veya “ülke bütünlüğü” gibi gerekçelerle barajdan yana olanlar da mevcuttur. Uygulanmakta olan % 10 barajı Türkiye’deki parlamento kompozisyonunu ve dolayısıyla hükümetlerin nasıl teşekkül edeceğini belirleyici olması bakımından önemli bir tartışma konusudur. Ülke siyasetinde öteden beri gündemden düşmeyen bu tartışmada, mevcut parlamentonun nasıl bir yaklaşım içinde olduğu ise, bu konudaki nihai karar mercii olması bakımından çok daha önemli görünmektedir. Bu çerçevede, 22. dönem milletvekillerinin bu konuya nasıl baktıklarını tespit etmek amaçlı bir soru sorulmuş; iktidar ve muhalefet partilerine mensup parlamenterlerin verdikleri yanıtların şekillendirdiği bu tablolar aracılığıyla parlamentonun temsile ilişkin vizyonu somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Tablo 1. TBMM'nin Temsil Niteliği

		Kesinlikle Katılıyor	Katılıyor	Kararsız	Katılmıyor	Kesinlikle Katılmıyor	Cevapsız
Yüzde 10 barajı çok yüksek.	AKP	12.60	23.70	3.00	24.40	34.80	1.50
	CHP	34.80	40.60	4.30	14.50	5.80	0.00
Seçim sistemi küçük partilerin parlamento dışında kalmasına neden oluyor.	AKP	37.00	47.40	1.50	6.70	3.00	4.40
	CHP	63.80	31.90	0.00	0.00	0.00	4.30
Her milletvekilinin eşit sayıda oy ile seçilmesi sağlanmalıdır.	AKP	17.00	34.10	10.40	21.50	10.40	6.70
	CHP	33.30	37.70	5.80	21.70	1.40	0.00
Bütün partiler parlamento seçimlerinde eşit rekabet imkanına sahip olabilmelidir.	AKP	39.30	46.70	3.70	5.90	2.20	2.20
	CHP	56.50	30.40	0.00	4.30	5.80	2.90
Seçim sisteminde oyları en az yansıyan alan partilerin iktidar olmasına imkan tanıyacak değişiklikler yapılmalıdır.	AKP	8.90	8.90	8.10	43.70	17.80	12.60
	CHP	39.10	14.50	11.60	13.00	15.90	5.80
Seçimlerin "tek adaylı dar bölge" sistemine göre yapılması daha demokratik olacaktır.	AKP	23.00	23.70	8.90	26.70	12.60	5.20
	CHP	36.20	23.20	4.30	27.50	8.70	0.00
Hiçbir adayın yeterli çoğunluğu alamadığı durumlarda ikinci tur seçim yapılmalıdır.	AKP	14.80	31.90	3.70	28.10	15.60	5.90
	CHP	52.20	24.60	0.00	4.30	18.80	0.00

Not: Rakamlar yüzde olarak verilmiştir.

Yukarıdaki tablo; milletvekillerine parlamentonun temsil niteliği konusunda nasıl bir düşünceye sahip olduklarını ölçme amaçlı olarak sorulan bir soruya verilen yanıtlardan oluşmuştur. Bu çerçevede ilk olarak 1982 Anayasası ile uygulanmaya başlanan % 10 ülke barajının temsil ilkesi açısından bir sorun yaratıp-yaratmadığı konusunda milletvekillerinin eğilimini tespit amaçlı bir önerme sunulmuştur. Önermeye AK Parti'li milletvekillerinin % 35'i ve CHP milletvekillerinin de % 75 olumlu yanıt vermişlerdir. Seçim barajının ciddi katkısıyla yüksek oranda milletvekili elde eden iktidar partisi milletvekillerinin % 35'inin soruya olumlu yanıt vermesi anlamlıdır. CHP'li milletvekillerinin yanıtları da eklenince parlamenterlerin ciddi bir çoğunluğunun açıkça mevcut parlamentoda bir temsil sorununun bulunduğu kabul ettikleri sonucuna ulaşılabilir. Bilhassa AK Parti'li milletvekillerinin yaklaşık % 60'ının % 10 barajını yüksek bulmuyor olmalarını da kuşkusuz seçim

sisteminin kendilerine sunduğu olağandışı imkanlarla açıklamak mümkündür.

Tabloda görüldüğü üzere her iki partiye mensup milletvekilleri de çok büyük bir çoğunlukla “Seçim sistemi küçük partilerin parlamento dışında kalmasına neden oluyor.” önermesine katılmaktadır. Fakat bir önceki önermenin sonuçları ile karşılaştırıldığında % 10 barajını yüksek bulmayan iktidar partisi milletvekillerinin bunu bir sorun olarak kabul etmedikleri sonucuna ulaşılabilir. Tabloda üçüncü sıradaki “Her milletvekilinin eşit sayıda oy ile seçilmesi sağlanmalıdır.” şeklindeki önermeye ise, hem iktidar ve hem de muhalefet partisine mensup temsilcilerin yaklaşık % 80 oranında katıldıkları görülmektedir. Aslında bu oran milletvekilliklerinin seçim bölgelerine dağıtım esasına ilişkin kamuoyundaki tartışmaları doğrulayan bir orandır. Yine anket metnindeki “Bütün partiler parlamento seçimlerinde eşit rekabet imkanına sahip olmalıdır.” biçimindeki önermeye ise, her iki parti milletvekilleri de çok yüksek bir oranda katıldıklarını belirtmişlerdir. Bu da parlamenterlerin demokratik tutumlarını ortaya koyması açısından önemli bir göstergedir.

Tabloda yer alan seçim sonuçlarının değerlendirilmesine ilişkin önermelerde ise iktidar ve muhalefet partisi milletvekillerinin tutumları arasında ciddi farklılıklar gözükmektedir. Bu anlamdaki ilk önerme olan “Seçim sisteminde en az yarısını alan partilerin iktidar olmasına imkan tanıyacak değişiklikler yapılmalıdır.” önermesine iktidar partisine mensup milletvekillerinin yaklaşık % 17’si katılırken, aynı oran muhalefet partisi milletvekilleri arasında % 55 gibi yüksek bir rakam olarak karşımıza çıkmaktadır. İktidar partisine mensup milletvekilleri mevcut durumu yeterli görürken, muhalefet partisi milletvekilleri bir siyasi partinin oyların en az yarısını almayı iktidar olma koşulu olarak görmektedir. Tablodaki son iki satırda yer alan “Seçimlerin tek adaylı dar bölge sistemine göre yapılması daha demokratik olacaktır.” ve “Hiçbir adayın yeterli çoğunluğu alamadığı durumlarda ikinci tur seçim yapılmalıdır.” önermeleri de birlikte değerlendirildiğinde iktidar ve muhalefet partisi milletvekilleri arasında seçim sistemi ve siyasi iktidarın oluşumu ile ilgili olarak ciddi görüş ayrılıklarının bulunduğu gözükmektedir.

Türkiye’de özellikle 1982 Anayasasının ve onun getirdiği seçim sisteminin yürürlükte olduğu seçimler ile bu seçimler sonrası oluşan

parlamenter yapıların tamamı dikkate alındığında, genel olarak seçim sistemi ve kanunlarından yararlanan siyasetçilerin herhangi bir temsil krizi şikayetini dile getirmedikleri, buna karşın aldıkları oy yüzdeleri nedeniyle kanunlardan ve sistemden olumsuz etkilenen siyasi partilerin ise ısrarlı bir temsil krizi vurgusu yaptıkları göze çarpar. Yukarıdaki veriler aynı genel durumun mevcut parlamento aritmetiği içinde de geçerli olduğunu ortaya koymaktadır. Aşağıdaki kısım ise aynı vurguyu siyasi partiler için ele almayı amaçlamaktadır.

2.2. Siyasal Partilerin Temsil Niteliği ve Milletvekillerinin Yeniden Aday Olabilmesi

22. Dönem TBMM milletvekillerine önce bir sonraki seçim döneminde aday olmayı düşünüp düşünmediği sorusunu yöneltilmiştir. Anketi yanıtlayan milletvekillerinin 163 tanesi (%80) bu soruya “Evet” yanıtını vermiştir. Ardından “Evet” yanıtını veren milletvekillerine yeniden aday olabileme/gösterilme olasılığını nasıl gördüğünü sorulmuştur. Aşağıdaki tablo verilen yanıtların partilere göre dağılımını göstermektedir.

Tablo 2. Milletvekillerinin Yeniden Aday Olma Arzusu

	AKP(%)	CHP(%)	Toplam(%)
Çok Eminim	5.79	5.17	5.59
Eminim	40.50	43.10	41.34
Belirsiz	43.80	31.03	39.66
Kesinlikle Aday Gösterilmeyeceğim	0.80	10.34	3.91
Cevap Vermedi	9.00	10.34	9.50
Toplam	100	100	100

*Bu tablodaki toplam rakamlar sadece gelecek seçimlerde aday olmak istediğini belirten milletvekillerini içermektedir.

Tabloda görüldüğü üzere milletvekillerinin yaklaşık yarısı bir sonraki seçimlerde tekrar aday gösterileceklerinden emin bir tavır sergilemektedirler. AK Parti milletvekillerinin yaklaşık % 41’i partisinin kendisini yeniden aday göstereceğinden “emin” olduklarını ve % 6’lık bir grup ise bu yeniden aday gösterilmelerinin kesin olduğu kanısındadır. CHP’li milletvekilleri arasında ise aynı soruya sırasıyla % 43 ve % 5

oranında cevap verildiği gözlenmektedir. Konularını “belirsiz” olarak tanımlayanların oranı ise; AK Parti’li milletvekilleri arasında %44 ve CHP’li milletvekilleri arasında ise %31 oranındadır. Burada yeniden aday olabilmek konusunda bu denli iddialı bir tutum sergileyen milletvekillerinin bu kaniya ulaşmalarına neden olan unsurların neler olduğu irdelenmelidir. İlk akla gelen hususun, vekillerin parlamenterlik süresince gösterdikleri performansla ilgili olması gerekir. Aşağıda bu durumu tartışmak üzere milletvekillerinin parlamenterlik süresince hangi faaliyetlere ne derece önem gösterdiklerini ve zaman ayırdıklarını gösteren bir sorunun yanıtları üzerinde durulacaktır. Konu ile ilgili öncelikli olarak; aday gösterilme sürecini belirleyen kişi ve kurumlar üzerinde milletvekillerinin düşüncelerini almayı amaçlayan bir sorunun yanıtları üzerinde durmak yerinde olacaktır.

Aşağıdaki tablo milletvekillerine yöneltilen aday belirleme sürecinde kimin ne düzeyde etkin olduğuna dair bir soruya verilen yanıtlardan oluşturulmuştur.

Tablo 3. Milletvekili Adaylarının Tespitinde Etkili Organlar

		Etkisiz (1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	Etkili (7)	Cevap Yok
Parti Lideri ve MKYK	AKP	3.0	.7	0	6.7	5.2	16.3	63.7	4.4
	CHP	1.4	0	0	0	8.7	30.4	53.6	5.8
Parti Genel Kongresi	AKP	44.4	6.7	.7	3.0	.7	3.0	1.5	40.0
	CHP	53.6	10.1	5.8	2.9	0	0	0	27.5
Parti Yerel Teşkilatı	AKP	12.6	8.9	10.4	13.3	18.5	8.9	9.6	17.8
	CHP	10.1	1.4	0	29.0	24.6	15.9	14.5	4.3
Parti Yerel Üyeleri	AKP	14.8	11.1	13.3	11.9	12.6	5.2	7.4	23.7
	CHP	13.0	4.3	24.6	24.6	14.5	1.4	10.1	7.2
Parti Yerel Seçmenleri	AKP	20.0	16.3	5.2	16.3	10.4	4.4	4.4	23.0
	CHP	5.8	14.5	13.0	23.2	5.8	4.3	17.4	15.9
Bölge Eski Milletvekilleri	AKP	54.1	1.5	2.2	1.5	2.2	2.2	3.0	33.3
	CHP	58.0	5.8	0	0	0	0	5.8	24.6

Not: Rakamlar yüzdeleri göstermektedir.

Tablo açıkça, milletvekillerinin büyük oranda aday belirleme konusunda parti genel başkan ve genel merkez organlarını yetkili gördüklerini ortaya koymaktadır. Benzer biçimde vekillerin büyük çoğunluğu, aday belirleme sürecinde yerel teşkilatların ve parti tabanının etkinliğinin çok düşük olduğunu belirtmektedir.

Milletvekillerinin bu soruya verdikleri cevapların önemli bir yönü; yeniden aday gösterilme ihtimalini parti lideri ve genel merkezinin kontrolünde gördüklerinden; partiye bağlılık ve parti disiplini içinde hareket etme konusundaki duyarlılıklarını da ortaya koymasındır. Burada parti liderine, parti politikalarına ve disiplinine bağlı olduğunu düşünen milletvekillerinin yeniden aday gösterilmeyi beklediklerini söylemek de yanlış olmayacaktır. Bu bağlılığın partiler açısından da parti disiplinini sağlamak için kullanılan araçlar arasında en elverişli olanı olarak bilindiği de bir gerçektir.

Aynı soru aday belirleme sürecinde kimin ve ne düzeyde etkin olması gerektiği biçiminde sorulduğunda ise mevcut durumun arzulan bir durum olmadığını ortaya koyan sonuçlar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki tablo milletvekillerine bu konuda yöneltilen bir soruya verilen yanıtlardan oluşmuştur.

Tablo 4. Milletvekillerine Göre Aday Tespitinde Etkin Olması Gereken Organlar

		Etkisiz (1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	Etkili (7)	Cevap Yok
Parti Lideri ve MKYK	AKP	74	67	141	178	259	30	126	126
	CHP	29	43	72	304	304	116	29	101
Parti Genel Kongresi	AKP	34.1	52	59	0	52	8.1	22	393
	CHP	37.7	43	14	246	58	1.4	58	188
Parti Yerel Teşkilatı	AKP	89	.7	89	170	267	44	252	8.1
	CHP	1.4	0	43	232	333	29	26.1	8.7
Parti Yerel Üyeleri	AKP	30	22	44	67	333	14.1	244	119
	CHP	1.4	14	11.6	130	232	43	348	10.1
Parti Yerel Seçmenleri	AKP	44	22	44	104	230	104	304	148
	CHP	0	29	72	58	246	72	39.1	130
Bölge Eski Mv	AKP	452	8.1	74	1.5	52	1.5	0	31.1
	CHP	609	29	43	58	1.4	0	0	246

Not: Rakamlar yüzde olarak ifade edilmiştir.

Tablo, milletvekillerinin aday belirleme sürecinde etkin olmasını arzuladıkları kişi ve kurumları sıralaması açısından da ilginç ipuçları sunmaktadır. Bir kere her iki partiye mensup milletvekilleri de büyük oranda parti tabanının aday belirlemede etkin olması gerektiğine inanmaktadır. Soru metnindeki parti yerel teşkilatı, yerel üyeler, yerel

seçmenler gibi tabanı temsil eden seçenekler her iki parti milletvekilleri arasında da ilk sıralarda yer almaktadır.

Aşağıdaki tablo ise; yukarıdaki iki tabloda yer alan verilerden hareketle, aday tespiti hususunda olan ile olması gereken arasında oluşan farkları partilere göre ortaya koymayı amaçlamaktadır. Tablo yukarıdaki iki soruya ilişkin olarak skalada işaretlenen değerlerin ortalamalarından oluşmaktadır. Tablodaki Mevcut Durum başlığı olana ilişkin yanıtların, Tercih sütunu olması gerekene ilişkin yanıtların ve Fark sütunu da her iki yanıt arasında oluşan mesafeyi belirlemektedir.

Tablo 5. Milletvekili Adaylarının Tespitinde Mevcut Durum ile Olması Gereken Durum Arasındaki Fark

	AKP			CHP		
	<i>Mevcut Durum</i>	<i>Tercih</i>	Fark	<i>Mevcut Durum</i>	<i>Tercih</i>	Fark
Parti Lideri ve MKYK	6.37	4.70	1.67	6.49	4.78	1.71
Genel Kongre	4.24	4.53	-0.29	3.32	3.78	-0.46
Parti Yerel Teşkilatı	4.70	5.07	-0.37	4.14	5.43	-1.29
Parti Yerel Üyeleri	4.60	5.64	-1.04	4.04	5.58	-1.54
Secim bölgesindeki parti destekçileri	4.27	5.72	-1.45	4.71	5.96	-1.25
Bölgenin Eski Milletvekilleri	3.81	3.73	0.08	3.36	3.07	0.29

Tabloya göre; hem AK Partili ve hem de CHP’li milletvekilleri aday belirleme sürecinde parti lideri ve MKYK’nın (sırasıyla 6.37 ve 6.49) çok etkili olduğunu düşünmektedirler. Daha da önemlisi; her iki partiye mensup milletvekilleri de bu etkinin azaltılmasının doğru olacağı inancını taşımaktadırlar. AK Parti’li milletvekilleri parti lideri ve MKYK’nın aday belirleme sürecindeki gücüne ilişkin yanıtlarında, olan durum ile tercih ettikleri durum ortalamaları arasındaki fark 1.67, CHP’li milletvekilleri için ise 1.71 olarak ortaya çıkmaktadır.

İkinci önemli bir konu ise; her iki partiye mensup milletvekilleri de seçimlerde Parti Yerel Üyeleri ile Seçim Bölgesindeki Parti Destekçilerinin etkinliklerinin olması gerektiği kadar yüksek olmadığına inanmalarıdır. AK Parti’li milletvekilleri, mevcut durumda parti yerel üyelerinin aday belirleme sürecindeki gücü ile ilgili 4.60, olması gereken konusunda ise 5.64 ortalamasında buluşmaktadırlar. Aynı ortalamalar CHP’li milletvekilleri için sırasıyla 4.04 ve 5.58 şeklindedir. Seçim

bölgesindeki destekçiler göz önüne alındığında mevcut durum ve tercih edilen durum ortalamaları arasındaki fark AK Parti’li milletvekilleri için 1.45, CHP’li milletvekilleri için ise 1.25 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sonuçlar, hem AK Parti ve hem de CHP’ye mensup milletvekillerinin seçim bölgesindeki destekçiler ve parti yerel üyelerinin aday belirleme sürecindeki etkinliğinin artırılmasının daha doğru olacağına inandıklarını ortaya koymaktadırlar.

Sonuç

Çağdaş demokratik yapıların önemli kurumlarından ikisi parlamentolar ve siyasi partilerdir. Bu iki kurumu var kılan ve onlara meşruluk kriteri sağlayan unsur ise temsil ilkesidir. Hal böyle olunca hem parlamentolarda hem de siyasi partilerde temsil kavramının üzerinde önemle durulması gerekmektedir.

Makaleye kaynak teşkil eden alan araştırması bu öncüden hareketle 22. Dönem TBMM üyesi milletvekillerinin demokratik temsil ilkesine ilişkin yaklaşımlarının ne olduğunu ölçmeyi amaçlamıştır. Çalışma sonucunda vurgulanması gereken önemli sonuçlardan bir tanesi, alan araştırmasına katılan milletvekillerinin büyük çoğunluğu gerek seçim sistemi ve seçim kanunları ve gerekse de Türkiye’deki siyasal yapı nedeniyle parlamentonun temsil niteliğine ilişkin kamuoyundaki endişelerin yersiz olmadığıdır. Bu kaygıların ise iki önemli kaynağı bulunmaktadır. Bunlardan birisi, milletvekilleri de dahil olmak üzere hemen herkesin üzerinde uzlaştığı, seçim kanunları ve özellikle de uygulanmakta olan % 10 ülke barajıdır. Temsil ile ilgili olarak ikinci tartışılması gereken kaynak ise ilk olarak parlamenter adaylığı kararının verilmesi noktasında karşımıza çıkan ardından “temsilci”nin tüm parlamenter yaşantısını önemli oranda belirleyen siyasal partisidir. Bu çalışmanın dikkat çekmeyi hedeflediği husus; Türkiye’de siyasal anlamda bir temsil krizinden söz etmek mümkünse, bu kriz TBMM’nde olduğundan daha fazla siyasi partiler için geçerli olduğudur. Siyasal partiler ile bu partilere mensup milletvekilleri arasındaki ilişki de temsil krizi tartışmalarında dikkate alınması gereken önemli hususlardandır.

TBMM’ndeki temsil krizi tartışmaları seçim kanunlarında özellikle ülke barajı ile ilgili yeni bir düzenleme ile giderilebilir. Siyasi partilerdeki

krizi gidermek ise kanımızca daha zordur. Siyasi partiler yasasında yapılacak bir değişiklik bunun için yeterli olmayabilir. Bunun için başta siyasi partiler olmak üzere siyasete ilgi duyan herkesin demokratik kültür hakkında bilgi sahibi olması ve bunu içselleştirmesi gerekecektir.

Yararlanılan Kaynaklar

Adams, Greg, and Peverill Squire. 1997. "Incumbent Vulnerability and Challenger Emergence in Senate Elections." **Political Behavior**. 19:97-111.

Cox, Gary W. 1987. **The Efficient Secret**. New York: Cambridge University Press.

Cox, Gary W., and Mathew D. McCubbins. 1993. **Legislative Leviathan: Party Government in the House**. Berkeley: University of California Press.

Eliassen, Kjell A., and Mogens N. Pedersen. 1978. "Professionalization of Legislatures: Long-Term Changes in Political Recruitment in Denmark and Norway." **Comparative Studies in Society and History**, 20:286-318.

Fiorina, Morris. 1977. **Congress: Keystone of the Washington Establishment**. New Haven: Yale University Press.

Heywood, Andrew. 2002. **Politics**. New York: Palgrave.

Hibbing, John R. 1994. "The Career Paths of Members of Congress." **In Ambition and Beyond**, ed. Shirley Williams and Edward L. Lascher, Jr. Berkeley, CA: Institute of Governmental Studies Press.

Hoecker, Beate. 1994. "The German Electoral System- A Barrier to Women?" Rule, Wilma and Joseph Zimmerman (eds.) **Electoral Systems in Comparative Perspective: Their Impact on Women and Minorities**. Westport: Praeger.

Huber, John. 1992. "Restrictive Legislative Procedures in France and the United States." **American Political Science Review**. 86:675-87.

Jacobson, Gary C., and Samuel Kernell. 1981. **Strategy and Choice in Congressional Elections**. New Haven, CT: Yale University Press.

Kim, Chong Lim, and Samuel C. Patterson. 1987. "Parliamentary Elites in Six Nations." **Comparative Politics**. 20:379-99.

Liebert, Ulrike, and Maurizio Cotta, eds. 1990. **Parliament and Democratic Consolidation in Southern Europe: Greece, Italy, Portugal, Spain, and Turkey**. London and New York: Pinter.

Lipset, Seymour M. ve S. Rokkan (ed.). 1967. **Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: Cross-National Perspectives**. New York, Free Press.

Loewenberg, Gerhard, and Samuel C. Patterson. 1979. **Comparing Legislatures**. Boston:Little, Brown.

Matthews, Donald R. 1984. "Legislative Recruitment and Legislative Careers." **Legislative Studies Quarterly** 9:547-85

Mayhew, David R. 1974. **Congress: The Electoral Connection**. New Haven: Yale Un. Press.

Mezey, M.L.1994. "New Perspectives on Parliamentary Systems: A Review Article". **Legislative Studies Quarterly**, 19:429-41.

Moncrief, Gary F. 1999. "Recruitment and Retention in U.S. Legislatures." **Legislative Studies Quarterly**, 24, May 1999, 173-208.

Norris, Pippa, and Joni Lovenduski. 1995. **Political Recruitment: Gender, Race and Class in the British Parliament**. Cambridge: Cambridge University Press.

Norris, Pippa. 1997. **Passages to Power: Legislative Recruitment in Advanced**

Democracies. Cambridge: Cambridge University Press.

Norton Philip. 1997. "Roles and Behavior of British MPs". in Muller, Wolfgang C. ve Thomas Saalfeld (edt.). 1997. **Members of Parliament in Western Europe**. London: Frank Cass.

Norton, Philip. 1980. **Dissension in the House of Commons, 1974-79**. Oxford: OxfordUn. Press.

Norton, Philip. 1981. **The Commons in Perspective**. Oxford, Martin Robertson

Norton, Philip. 2002. **Parliaments and Citizens in Western Europe**. London, Frank Cass.

Olson, David M. 1994. **Democratic Legislative Institutions: A Comparative View**. M. E. Sharpe: Armonk, NY.

Özbudun, E. 1970. **Party Cohesion in Western Democracies: A Causal Analysis**. Beverly Hills, CA: Sage.

Packenham, Robert. 1970. "Legislatures and Political Development" **Legislatures in Developmental Perspective**, (Eds.) Kornberg and L.D. Musolf Durham NC: Duke University Press, pp.521-37.

Patzelt, Werner J. 1997. "German MPs and Their Roles". **Members of Parliament in Western Europe: Roles and Behaviour**, (ed.) Wolfgang C Müller and Thomas Saalfeld, pp 55-78. London, Frank Cass.

Pitkin, Hanna F. 1967. **The Concept of Representation**. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Saalfeld Thomas ve Wolfgang c. Muller. 1997. " Roles in Legislative Studies: A Theoretical Introduction". in Muller, Wolfgang C. ve Thomas Saalfeld (edt.). 1997. **Members of Parliament in Western Europe**. London: Frank Cass. 1-16.

Searing, D.H. 1994. **Westminster's World. Understanding Political Roles**. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Whalke, J.E.; Eulau, H.; Buchanan, W., and Ferguson, L. 1964. **The Legislative System: Explorations in Legislative Behavior**. New York: Wiley.